

Multunk és jelenünk a nevelésben.

A v.- és k. m. a visszacsatolt területi gimnáziumok tanárainak tanfolyamot rendezett 1939 július 17—27. Debrecenben s folytatva július 28—aug 7. Budapesten. Ez a szöveg a debreceni előadásokat megkezdő két óra gondolatmenetét foglalja magában.

I. A nevelés alapvető kérdései örök kérdések; koronként a kor szükségletei szerint hol egyik, hol másik tűnik fel különösen nevezetesen, újra meg újra megvitatnivalónak. Hazánk sorsa miatt e percben ismét nagy erővel jelentkezik az utóbbi évtizedekben nem egyszer tárgyalt kérdés: mi a nevelés szerepe a nemzetek életében; különösen ebben az alakban: mi a viszony a nevelés és a nemzet sorsában beálló nagy változások között. A nevelés-é a mozgató, a nagy változások előkészítője, avagy a nevelés csak követi a nagy eseményeket s azok következtében változik maga is? Munkánk tudatossága érdekében állást kell foglalnunk erre nézve. Nem állhatunk azonban sem egyik, sem másik oldalra kizárólagosan.

A nevelés a nagy eseményeket elő is készíti, de nyomukban is jár. Gyakran úgy látszik, hogy kevésbé az előkészítés, inkább csak a követés a szerepe. Ennek oka az, hogy a nagy, történelmi súlyú eseményeknek a nevelés nem közvetlen forrása, ellenben azok valóban azonnal módosítják a nevelést, nagy mozgalmak (forradalmak) sikeres vezetői igyekeznek a nevelést nyomban eszméikhez idomítani. Aki mélyebben nézi a dolgokat, felismeri a nevelés nagy szerepét az előkészítésben is; látja, hogy a nevelés történelmi jelentősége épen ez: távoli fejleményeket érlel és a nélküle gyorsan bekövetkező változás felszínes marad, mert gyökerei nem nyulnak mélyre. A neveléssel elő nem készített változást néha hirtelen, néha lassabban a visszazökkenés követi.

Maga a nevelés sem idomul könnyen az új helyzethez, ha az a régitől nagyon különbözik. A nevelés ugyanis határozottan konzervatív jellegű, hiszen eredeti feladata értékek megvédése és továbbadása. Ha e jellemvonását nem tarthatja meg, történelmi szerepét sem töltheti be. Éppen ilyen lényeges azonban a másik jellemvonása: állandóan jobbá, különbbé akár tenni embereket és viszonyokat, a viszonyok alakulásában részes emberi tulajdonságokat, mert a nevelő előtt eszmény áll: a minél magasabbrendű munkára alkalmas ember, a minél tisztább, nemesebb, élésre érdemesebb élet. Ezért a nevelés progresszív is. A folytonos emelkedést szolgálja. Világos tehát, hogy a jövőt készíti elő, de nem a következő pillanatra, hanem a távolabbi jövőre gondol, s hatása valóban távolabbi időpontban látszik meg igazán, amikor neveltjei felnőttek, sőt még inkább akkor, amikor már a második nemzedék nő fel azonos szellemben.

A nevelést úgy kell néznünk, mint a jövő alakulásába, a fejlőd-

désbe beavatkozást és nevelőnek kell tekintenünk mindenkit, aki a maga hatáskörében az emberek minőségének alakítására törekszik a jövő valamilyen, előtte tisztán álló alakulása érdekében. Minden ilyen emberre vonatkozik, ami itt szóba kerül, nemcsak azokra, akik iskolában nevelnek.

II. Mindössze két tételt állítok fel: 1. A nevelésnek mind a mult-hoz, mind a jelenhez való viszonyát egy-egy tényből és egy-egy követelményből lehet megértenünk. A multa nézve tény, hogy a nevelés a multban gyökerezik, (az előzmények hatása!) s követelmény, hogy a mult tanulságai a nevelésben érvényesüljenek; a jelenre nézve tény, hogy a nevelést a jelen, az adott viszonyok meghatározzák (a körülmények hatása!) és követelmény, hogy a nevelés a jelen szükségleteihez alkalmazkodjék. 2. Mind a tények, mind a követelmények a nevelés természetéből s a növendék és a nevelő természetéből következnek. A nevelés mindig a jövőre irányul, akkor is, ha egyszerűen csak meg akarja őrizni, ami a multból reánk szállott, még inkább, ha a fejlődést akarja szolgálni: mindkét esetben a multról való felfogás és a jövőre irányuló szándék adja a mértéket a jelen megítélésére, a jelen szemlélése pedig alakítja a multról való felfogást, mert a jelen a multnak eredménye; a jelen nevelési szükségletei határozzák meg a nevelés közvetlen feladatait, eszközeit, remélhető eredményeit. — A növendék és a nevelő természete pedig a mult és a jelen hatásainak egybeolvadását idézi elő. Növendéket és nevelőt egyaránt meghatározza saját egyéni multja, amit addig átélt; családjáé, nemzetéé, ezen belől azé a társadalmi rétegé, amelyből eredt. Mindkettő „korának gyermeke“, csakhogy a növendék önkéntelenül fogadja be a jelen hatásait; a nevelő, éppen mert nevelő, már bírálója is ennek a kornak; a mult sem öntudatlanul él benne, hanem a nevelő állást is foglal a multa nézve s ezt a nevelésben is érvényesíti. — A nevelőnek csak akkor lehet sikere, ha a jövőre vonatkozóan benne kialakult törekvéssal a növendékben eleinte teljesen öntudatlanul alakuló törekvéssel egybehangzó tud lenni, csak így tudja azt természetesen, erőltetés nélkül vezetni. Fontos, hogy a nevelő a növendék szempontjából multnak nézze azt is, ami neki, a felnőtt embernek fokozatos, személyes átélés volt, s meggondolja, hogy a jelen, bár együtt élnek benne, nem ugyanazt jelenti neki és a növendéknek. A nevelőnek tisztán kell látnia a multnak most nyilatkozó tanulságait és azokat a munkájában állandóan tudatosan kell érvényesítenie; világosan kell látnia a jelen nevelési szükségleteit s azokat állandóan és tudatosan ki kell elégítenie.

A nevelés történetisége és korszerűsége egyaránt feltétele annak, hogy rendeltetését a jövőre nézve betölthesse: a nyugodt, zökkenésektől mentes alakulást irányítsa. Más kérdés, hogy ez mennyire lehetséges; törekednie erre kell. Ilyen nevelést csak az végezhet, aki a nagy magyar filozófus, Böhm Károly szavával „magába fogadta a multat“ és tiszta szemmel nézi a jelent. Ez láthatja meg a jövő útját. És ez teheti sokadmagával a közösségen belől egyöntetűvé a nevelést.

III. Az a kérdés: mit jelent ez az elméleti álláspont 1939-ben nekünk, akik egy nagy sorsfordulat következtében újból közös életre és

közös munkára vagyunk hivatva? A tételek és a követelmények éles világításban állanak elvileg előttünk. De nagy kérdés: mit értsünk mi, itt e percben együttlévő különböző sorsú emberek, a multon? Semmi kétség, hogy a multnak két szakasza van. Az ezeréves közös mult s külön-külön átélt 20 esztendő. Nem kétséges az sem, hogy mindkét szakasz sokféle alakban él bennünk, még a közös mult is. Csak nagy általánosságban nézzük ezt a három csoportot: 1. akiket teljesen kifejlett korukban ért a szétszakadás, 2. akiknek benső kialakulása már a különélés idején fejeződött be s 3. akik 1919-ben aprók voltak vagy azóta születtek. Mindkét oldalon sok ezek között is a különbség.

A nevelés gyökerei tehát nem azonos mélységre nyúlnak s nem azonos talajba. Bizonyára világos, hogy ebből a tényből legelsőnek az a követelmény ered: tegyük azonosná a történelmi távlatot s tegyük közössé a szemlélet nézőpontjait. E végre fel kell eleveníteni a közös multat mindkét félben, az erre vonatkozóan nem egyező véleményeket és tárgyi ismereteket nyugodtan meg kell világítani, hogy összehangolódás indulhasson meg s — itt gyakrabban, ott nehezebben — egybehangzás jöhessen létre; az ezeréből egyöntetűen ismernünk kell mindnyájunknak mindazt, ami a szétszakadást megértteti; nem egyoldalúan, hanem a másik szemlélet kölcsönös megfontolásával. A külön átélt mult lefolyását pedig, először mindkét félnek a magáét úgy kell tisztázni, ahogyan ma az történelmi szemlélettel már lehetséges, azután pedig meg kell ismernünk egymás 20 évét minél részletesebben, de tárgyas hűséggel, hogy megismerhessük egymás sorsát igaz mivoltában és így megérthessük egymást. E végre szükséges kölcsönösen megismerni egymás multjából mindent, ami kölcsönösen megértteti az újraegyesülés idejét, mostani helyzetünket és lelkiületünket.

Apróra kell vennünk a lélekalakító tényezőket és ezek eredményeit. Csak egyet említek ezek sorából: a most visszatért magyarok 20 évvel ezelőtt kisebbségi sorsba jutottak, amelyet addig nem ismertek, az ország közepén maradtak pedig az arányszámok megváltozásával a háború előttinél sokkal nagyobb többséggé lettek és jórészt úgy fogták fel, hogy egynyelvű államot alkotnak. Ebből az egyetlen különbségből a lelki fejlődésnek sok eltérő mozzanata származott. Ebből ered a jelen legfőbb jellemvonása is, az, hogy a visszacsatolt területek lakói és az itteniek között még nincs összhang. Mindkét fél új helyzetbe jutott és ez nem ugyanaz egyik félnek mindenik részére nézve sem. A változásnak nagyon sokféle hatása van különféle helyzetű emberekre, vidékekre, intézményekre nézve s a sokféleség nehezíti az összehangolódást. Nagy különbség ered abból is, hogy az elszakadtakban kevésbé érvényesültek az embereket elválasztani szokott tényezők, mert a közös veszedelem közvetlenebb, az egymásrautaltság tudata élénkebb volt. Másként alakult tehát a két fél gondolatvilága, mindeniknek sajátos elemei támadtak a helyzet és a sors sajátosságából, a látókör is eltérően alakult; a kölcsönös bírálat természetes fellobbanása is más-más oldalról indul ki, nem járhat azonos eredménnyel sem; így fenyeget az egymás elítélésének veszedelme.

Mindebből a nevelésnek súlyos feladatai gyűlnek össze. Követel-

mény mindkét oldalon megismernünk a jelenből mindazt, ami köztünk bármily tekintetben is különbség; mindazt, ami vitás közöttünk; minden kérdést, amelybe a most felnövőknek bele kell nőniök, hogy majd megoldhassák. Ma különösen fontos az a követelmény, hogy a nevelés határozottan kerüljön mindent, ami elkülönülést idézhetne elő; a nevelésnek a megértést kell szolgálnia. A megértés nem mindig jelenti a helyeslést. De a kölcsönös megértés: közeledés, megindulás közös cél felé. A külön átélt húsz év élményeinek sorozatát mindkét félnek úgy kell felfognia, mint az egység közös multjának egy-egy részét, egyes részek életének sajátos alakját; mindkét rész külön húsz évét a nemzet közös tudatosságának tárgyává kell tennünk.

Ebből iskolai és iskolán kívüli nevelésre sok minden következik, de ezek fejtegetése nem feladatom, mégis szólok valamiről, amit különösen fontosnak tartok. A jelennek az a vonása ez, hogy a visszatért magyarok megszűntek kisebbség lenni, s visszatértek olyanok is, akik itt újra kisebbséggé lettek; a csonkamagyarországi magyarság pedig még el sem rendezhette teljesen az életét, újból a régi módon soknyelvű állammá lett, de külpolitikailag is, lelkileg is újszerű viszonyok között. E tényekkel kapcsolatban követelmény, hogy a nevelés ne engedje eltűnni a visszatért magyarokból a kisebbség tudatát, hanem fejlessze azt ki az egész magyarságban határozottá, mert ez adja meg nekünk helyzetünk európai látását: az egész magyarság sorsa súlyosan kisebbségi sors, a kis nemzet sorsa. E tudatot kell tartalmassá tenni és következményeit levonni, hogy a lélekben megerősödött kisebbségi magyarság életét megtartó tulajdonságai egyetemes magyar tulajdonságokká váljanak, erőnket, egységünket fokozzák.

Ez lesz a forrása annak is, hogy magunkat így látva megértjük és a nevelés útján gyermekeinkkel is megértessük azokat, akik közöttünk kisebbségben élnek és el tudjuk érni, hogy ezt a sorsot ne gyötrelmesen érezzék, hanem úgy érezzék közöttünk magokat, amilyen érzéseket mi a más népek között élő magyaroknak kívánunk. A kölcsönös megértésnek ez az alapja.

IV. A mult tanulságai nélkül a nevelés a levegőben járna, a jelenhez való alkalmazkodás nélkül élettelenne válnék, történelmi feladatot nem tölthetné be, mert korszerűtlen lenne és a jövőbe mutató iránygondolat nélkül elsekélyesednék. A nevelés történelmi feladata nem az, hogy akár az egyes növendékeket, akár a közviszonyokat egyszerre megváltoztassa, hiszen sem egyéni alapminőséget megváltoztatni, sem bonyolult helyzetet egyetlen úton megoldani, sem áradatot visszafordítani nem lehet. A nevelés feladata a jövőnek csendes, békés előkészítése. Nélküle nem lehet megóvni a jövő számára semmit, ami a multban kifejtett érték; nem lehet leküzdeni semmit, ami az erő kifejlődését akadályozza; nem lehet tisztántartani a rend kialakulásának, az összetartozók közös munkájának útját. S hogy a nevelés ezt a feladatot betölthesse, arra mindenki tehet valamit, akiben a nevelői gondolkodás tisztán él. Ennek ugyanis egyik legerősebb vonása a jóakarát; ez pedig úgy nyilatkozik, mint mások megbecsülésére, megértésre és együttdolgozásra való készség.

Imre Sándor.